

Цепкало Т.О. Міфопоетика лунарного образу в поезії Василя Герасим'юка // *Ucrainica VIII: současná ukrajinistika: problem jazyka, literatury a kultury: IX. Olomoucké ukrajinistů Střední a Východní Evropy, Olomouc 29.-30.8.2018. – 1. vydání. – Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. – S. 222-225.*

МІФОПОЕТИКА ЛУНАРНОГО ОБРАЗУ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГЕРАСИМ'ЮКА

Цепкало Тетяна

Херсонський державний університет

Ключові слова: *символ, архетипний образ, міфологема місяця, міфопоетика, світогляд.*

Художній твір як суб'єктивне відображення світобудови втілює в собі авторську концепцію світу, що в реінтерпретаціях підводить читача до розуміння індивідуальності письменника. Віддзеркалення автором власного світосприйняття та загальнокультурних мотивів відбувається опосередковано через використання образних конструкцій, що постають засобом утілення міфу у художній літературі та мають важливе значення для творчого акту літератора. Усі ці конструкції є стрижневими для поетики художнього твору та складають основу міфотворчості, котра сприймається нами у вигляді логічних, завуальованих, а іноді й зумисно прихованих елементів та структур, значення яких підсилюється їх символічною природою. Символи – це теж частина позамовного вираження міфу у художньому тексті, тому вони складають своєрідну систему міфосвітогляду.

Творчість відомого українського поета-вісімдесятника Василя Герасим'юка досліджувалася в працях таких літературознавців, як: Я. Голобородько, І. Дзюба, В. Карвацький, Ю. Ковалів, К. Москалець, Л. Тарнашинська та ін. Особливості лірики митця з позицій міфокритики розглядалися в розвідках Н. Анісімової, А. Дністрового, В. Івашка, М. Лазарука, І. Маленького, В. Моренця, М. Рябчука, Т. Салиги, Л. Талалая, Л. Таран та ін. Міфопоетичну модель світу в поезії Василя Герасим'юка ґрунтовно проаналізувала В. Копиця, однак міфологеми місяця ще не була поета-гуцула предметом окремого дослідження літературознавців, що й зумовлює актуальність нашої наукової статті.

Мета нашої статті – розкрити міфопоетику лунарного образу в ліриці Василя Герасим'юка.

Міфологема місяця в поетичних текстах поета-гуцула зображується як частина природи. Ярослав Голобородько зазначає, що поетичне мислення В. Герасим'юка «є природоцентричним, і концепт «природа»

перебуває серед постійних і найбільш значущих величин його художнього світогляду. У бутті природи, за поетовою версією, зосереджено усе – напруга почуттів, глибина спостережень, виразність думки» [Голобородько 2005: 125].

Ліричний герой вірша Василя Герасим'юка «Гроза у Брустурах» зі збірки «Потоки» сяйво денного і нічного світил сприймає як невід'ємний елемент навколишньої дійсності: *І видно крізь довгі шпари у зливі, як задні брустурські верхи, що перед грозою були найтемнішими, непомітно підходять, підступно світліючи, нагріваючи перед собою стіну дощу, і від цього здаються повитими не в сонячне світло, а в місячне, відрубавши немилосердно півдоби у грозових Брустурах – точній метафорі людини* [Герасим'юк 1986: 67-68].

Таке зображення гуцульського села та гірських вершин свідчить про антеїстичне світобачення автора. Людина не лише співіснує із природою, а є її частиною. Натомість природні явища одухотворяються, порівнюються із людиною, бо «у ній, як і в природі, поднуються небесне і земне, світле й темне, божественне і приземлене» [Копиця 2006: 101]. Місячне сяйво є візуальним образом, який утворюється в уяві ліричного героя. Похмура денна атмосфера в горах асоціюється з нічним світлом. Злива, майстерно опоетизована автором, постає загрозливою і водночас прекрасною: *Не грім – один брязкіт – цимбальські перескоки. Тоді крізь діру у хмарі паде сонна сонячна смуга, меланхолійно вихоплюючи пару хат і царинку якусь, і в ту мить на всі гори звідти скажено запахне молоде сіно – аж наче присмажене* [Герасим'юк 1986: 67].

Окрім візуальних образів, Василь Герасим'юк використовує також слухові та нюхові, що дає підставу говорити про синестезійне осягнення світу митцем. Так, грім порівнюється зі звуком цимбалів, запах молодого сіна видається присмаженим, а сонячна смуга освітлює кілька хатин. Відтак, автор створює цілісну картину гірської зливи в динаміці. Дослідниця міфопоетики митця В. Копиця стверджує: «У цьому макрокосмі немає нічого статичного, застиглого, кожна деталь гірського (карпатського) пейзажу наділена максимумом сакральності, бо має значення Центру. На брустурських верхах, що дістають неба, здається, відбувається не гроза, а ритуалізоване священнодійство» [Копиця 2006: 100-101]. До того ж, на початку твору зазначається: *Спочатку, як повелося, усе відбувається на небі. Над Брустурами такі небеса, які наслідують трави і потоки, ліси і маржини, приводячи себе в рух, а потому перевертаються в різні сторони, і, як раби свої ланцюги, тягнуть за собою брустурські верхи, коричневі і перед грозою чіткіші* [Герасим'юк 1986: 67]. Сакральність, на яку вказувала В. Копиця, на нашу думку, суголосна із пантеїзмом, світоглядні позиції якого притаманні українському народові. Небо – це символ «Божественного, Величного, Вічного і Праведного. Там – Престол Божий, а тому з Неба на Землю

приходить тільки благодать: всі животворчі сили мають Божественно-Небесне походження» [Багнюк 2010: 344]. Відтак, наведені вище рядки створюють алузію на присутність Божественної сили в травах, потоках, лісах, горах, водах тощо. Отже, у вірші «Гроза у Брустурах» відтворено етнонаціональні особливості українців.

Взаємозв'язок міфологем гір та місяця прослідковуємо і в поезії В. Герасим'юка «Гори страждань...» зі збірки «Смереки», де екзистенційний стан ліричного героя метафорично переноситься на реалії природи: *Гори страждань. Хвиле, встань з глибини! Від очей твоїх синіх – праліси в синій муці. Хвиле-смереко, груди мені розітні, якщо від дихання мого плаї не в'ються. З ночі, з гори, що під місяцем, в синіх снігах, синіх снігах, синіх – до вовчого зойку – сходить весілля з танцем на босих ногах* [Герасим'юк 1982: 19]. Мука, що огортає ліричного героя, співвідноситься із карпатським світом, у сприйнятті якого на перший план виходять гори, хвилі, смереки. Міфологема гір тут має кілька значень: як вимір особистих страждань і як ділянка земної поверхні. «Гора – символ висоти людських сил і можливостей, особливо можливостей людського духу» [Багнюк 2010: 352]. А тому гори страждань імпліцитно вказують на силу духу ліричного героя, переживання якого трансцендентно переходять із мікро- в макрокосмос. Образ хвилі також має амбівалентну семантику: в першому рядку означає рух води, в третьому – частину хвойного дерева, що також пов'язане із почуттями ліричного персонажа. Смерека – це центральний образ однойменної збірки гуцульського поета. В. Копиця зауважує: «Архетиповий образ смереки в центрі Всесвіту виражає духовний стан ліричного героя Герасим'юкової поезії. «Смерека» <...> набуває додаткового значення психологічної осі світобудови, наділена великою силою впливу на герасим'юківську «духову» людину, відзначається смисловою багатоплановістю <...>» [Копиця 2006: 52-53]. Імовірно, саме тому в поезії «Гори страждань...» хвиля-смерека сприймається на рівні грудей, тобто біля серця, своєрідного центру, «який акумулює в собі інтелектуальні, емоційні та фізичні сили людини» [Багнюк 2010: 379].

Колір снігів під сяйвом місяця здається синім. Олексій Лосев зазначає: «Синій колір – «чарівне ніщо». У спогляданні його є деяке протиріччя між роздратуванням та спокоєм. Як високе небо, далекі гори ми бачимо синіми, так і взагалі синя поверхня неначе відпливає від вас у далечинь. Як ми охоче переслідуюмо приємний предмет, який від нас вислизає, так ми охоче дивимося на синій колір, не тому, що він пронизує нас, а тому, що він тягне нас слідом за собою. Синява дає нам відчуття холоду, нагадує також тінь» [Лосев 2008: 77]. Саме таке сприйняття засніженої гори в місячному світлі відбувається під час прочитання вірша «Гори страждань...». Василь Герасим'юк порівнює забарвлення навколишнього світу зі звуком – вовчим зойком, що може вказувати на небезпеку, адже вовк – це символ «жорстокості, жадібності, кровожерливості – в

загальному, злої сили» [Багнюк 2010: 440]. До того ж, зв'язок нічного світила із цією твариною простежується в праслов'янських уявленнях. Негативними конотаціями сповнений вираз «сходить весілля з танцем на босих ногах», що означає обрядову дію, «спосіб ритуального оголення» [Войтович 2005: 41], але сходження з гори співвідноситься із несправедністю: «А хто спускається до підніжжя, той зсувається до тілесних нечеснот і гріховної темряви...» [Багнюк 2010: 353]. Якщо брати до уваги, що дія відбувається в темну частину доби, то таке трактування цілком ймовірно, адже саме ніч «дає змогу нечистим і злим силам творити під її покровом темні і злі справи» [Багнюк 2010: 412].

Мотив танцю на горі продовжується в поезії В. Герасим'юка «І ти на Греготі потанцював...» зі збірки «Смереки», що також має ритуальний характер. Мірча Еліаде стверджує, що танці віддавна були сакральними та мали божественні зразки: «Танцювальні ритми беруть свій початок за межами мирського життя людини, незважаючи, відтворюють вони рухи тотемної чи символічної тварини, або рух зірок, вони самі по собі є ритуалом (просування по лабіринту, стрибки, дії з культовими предметами і т.д.) – танець завжди відтворює дійство еталонне або міфологічне. Одним словом, це відтворення, а, отже, реактуалізація “того часу”» [Еліаде 1994]. Так, Герасим'юковий ліричний герой уподібнюється до первісної людини, яка розчиняється в природі: *І ти на Греготі потанцював, і тобі там руку місяць викручував!.. Повело тебе весною самим верхом, по камінні тому закрутило! Ти вийшов би на голос, але сам кричав, аж доки черешеньку очима не загородив, доки не збігла тобі в очах, доки не вивела, а коли спадала – на запах ішов, стих під вікном: «Переночувати пустіть»... І тільки в кімнаті, де тобі постелили, де на стінах висіли сопілки і фляри, знайшов тебе при місячному світлі т о й вітер, дихнув на стіни – і заграло все, як уміло...* [Герасим'юк 1982: 74]. Вертикальна вісь, оприявлена у творі в образі гори, стає центральною у світобаченні автора. Життя людини порівнюється зі сходженням на гору, «до небесних висот і сонячного світла» [Багнюк 2010: 353]. Гастон Башляр вважає, що похід в гори – це «фізична вправа, що, безперечно, найкращим чином допомагає подолати комплекс неповноцінності» [Башляр 1996: 224]. Людина на горі асоціюється із величчю та внутрішньою свободою, на що також вказує описаний у вірші танець. М. Еліаде стверджує: «Імітація парадигматичних жестів має також позитивні сторони: ритуал змушує людину розширити межі своїх можливостей, усвідомити своє місце поряд з богами та міфічними героями для того, щоб бути здатним здійснювати їх дії. Прямо чи опосередковано, але міф сприяє «звеличенню» людини» [Еліаде 1996: 148]. Міфологічна дійсність у вірші «І ти на Греготі потанцював...» створюється також за допомогою образу місяця. Нічне світило бере участь у ритуальних діях, що відбуваються на вершині, трансцендентно сягаючи земного простору, торкаючись до чоловіка. За М. Еліаде, реальність

«розкривається і вибудовується, виходячи із «трансцендентного», але такого «трансцендентного», котре можна пережити в ритуальному дійстві, і в результаті воно стає складовою частиною людського життя» [Еліаде 1996: 143]. Взаємодія із астральним світилом знову ж таки наближує людину до небес, до Бога, сприяючи духовному осягненню світу. Звертаємо увагу, що події відбуваються навесні, коли відроджується природа, а разом з нею і життєдайні сили. Образ каменю також має глибокий підтекст. В праслов'янських віруваннях верх «наділений символічними ознаками – “хороший”, “благополучний”, “плодючий”, “багатий”, “життєвий” тощо» [Войтович 2005: 57], а тому прагнення до нього є цілком закономірним. Камінь, за архаїчними уявленнями, є основою світобудови, це «символ міцності й непорушності буття, єдності й сили всіх буттєвих виявів» [Багнюк 2010: 352], а тому індивід, що знайшов у собі сили піднятися на гору, сприймається як сильна особистість, загартована життям, яка прагне свободи духу.

Візуальні образи в поетичному творі «І ти на Греготі потанцював...» поєднуються із звуковими та одоративними. Так, В. Герасим'юк пише про крик верховинця, який також можна вважати ритуальним. Ця дія впливає на трансцендентний перехід почуттів людини на природу. Міфологічним змістом наділений персоніфікований образ черешні, що входить в особистий простір ліричного героя. В. Копиця відзначає, що образ цього дерева під пером митця «набуває певних містичних рис, основою яких є сакралізація» [Копиця 2006: 56-57]. Чарівні властивості черешеньки полягають в тому, що вона взаємодіє з людиною, виводить її з лісу, повертає її до первісних інстинктів – наприклад, йти на запах, що зазвичай притаманне тваринам. Магічною силою у вірші наділяється й місячне світло. Саме у цьому сьайві відбувається сакральна гра вітру на сопілках та флюярах. Таким чином, у відображенні міфологеми місяця В. Герасим'юк апелює до первісного світосприйняття.

Отже, міфопоетичний код лунарного образу в поезії Василя Герасим'юка лежить в основі антеїстичного світобачення митця та зумовлює повернення ліричного героя до первісного стану. Образ місяця у взаємодії з іншими міфологемами відтворює гуцульський колорит, має сакральне значення, бере участь у ритуальних дійствах, стає частиною світобудови тощо. Індивідуально-авторське трактування нічного світила реалізує специфіку карпатського світовідчуження.

Література

- Багнюк 2010: Багнюк, А.Л.: Символи українства. Художньо-інформаційний довідник. Навчальна книга – Богдан. Київ 2010.
- Башляр 1998: Башляр, Г. Вода и грезы. Опыт о воображении материи. Изд-во гуманитарной литературы. Москва 1998.
- Войтович 2005: Войтович, В.М.: Українська міфологія. Либідь. Київ 2005.
- Герасим'юк 1982: Герасим'юк, В.Д.: Смереки: Поезії. Молодь, Київ 1982.

- Герасим'юк 1986: Герасим'юк, В.Д.: *Потоки. Поезії*. Молодь, Київ 1986.
- Голобородько 2005: Голобородько, Я.Ю.: «Поет у повітрі»: парадигматика концептів і концепцій (Образна сенсорика В Герасим'юка). In: *Сучасність*. №11. 2005, с.122-133.
- Элиаде 1994: Элиаде, М. Миф о вечном возвращении. [Електронна версія]. Режим доступу: http://yanko.lib.ru/books/sacra/eliade-aspektu_mifa.pdf.
- Элиаде 1996: Элиаде, М. *Аспекты мифа*. Инвест – ППП, СТ «ППП». Москва 1996.
- Копиця 2006: Копиця, В.Є.: *Міфопоетична модель світу в поезії Василя Герасим'юка*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ 2006.
- Лосев 2008: Лосев, А.Ф.: *Диалектика мифа*. Академический Проект. Москва 2008.

The article deals with the implementation of the lunar image in the poetry by the famous Ukrainian writer Vasyl Herasymiuk from the standpoint of myth poetics. The connection between the author's interpretation of the mythologeme of the moon with ancient Slavic beliefs and traditions, rituals and ceremonies is established. Attention is drawn to the Christian and pagan symbols of the analyzed image. The mythologeme of the moon is analyzed in connection with the images of mountains, water, pine-trees and other related to the Hutsul land. The myth poetic type of thinking of Vasyl Herasymiuk, which is characterized by aesthetic orientation for the reproduction of a peculiar ethnic world, is determined. An attempt to reveal the myth poetic picture of the artist's world is being made. image of the moon, mythologem, mythopoetics, symbol, worldview.